

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АЛБАНСКЕ СТРАТЕШКЕ КУЛТУРЕ

Вељко Б. Благојевић*

Достављен: 06. 01. 2024.

Језик рада: Српски

Кориговано: 17. 01. и 25. 02. 2024.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 03. 03. 2023.

DOI број: 10.5937/vojdelo2304060B

Срби и Албанци су кроз историју имали периоде суживота и сарадње, али много чешће сукобе и конфликте, од којих се најдуготрајнији односи на контролу територије Косова и Метохије. Ипак, скоро пола века од појаве концепта, нема озбиљнијег напора да се дефинишу основне карактеристике албанске стратешке културе, што је евидентан недостатак српских стратешких студија. Овај рад настоји да покрене процес систематског изучавања наведеног истраживачког проблема, у намери да на објективан и рационалан начин дође до основних карактеристика албанске стратешке културе применом готово свих научних метода, посебно хипотетичко-дедуктивне методе. Основна хипотеза рада гласи: основне карактеристике албанске стратешке културе су преодминантно „трговачки” приступ дипломатији уз снажну подршку дијаспоре, којима настоје да подрже истрајне тежње за контролом територије са већинским албанским становништвом, при чему се не либе да користе политичко насиље, док војну силу ангажују искључиво уз претходно обезбеђену подршку великих сила. Овакве карактеристике албанске стратешке културе указују на неопходност да се преиспита и наш стратешки приступ Албанцима.

Кључне речи: Албанија, стратешка култура, националне вредности, спољна политика, национална безбедност, рат.

* Институт за међународну политику и привреду, Београд, Република Србија, veljko@diplomacy.bg.ac.rs, <https://orcid.org/0000-0001-6981-0560>.

Уводна разматрања

Кључна полазишта значајног теоретичара Колина Греја (Colin Gray) у разматрању значаја стратешке културе указују на следећу аргументацију: 1) стратешка култура је изузетно корисна за боље разумевање других, нас самих и како нас други виде; 2) културна свест нас може просветлити, али и ограничити разумевање и умањити могуће опције за решавања проблема и 3) недовољно и неадекватно разумевање стратешке културе других може бити врло опасно за међународни мир и безбедност (Gray, 1984: 26–28).

Стратешку културу детерминишу они фактори националне културе који су повезани са безбедносном проблематиком. Стратешка култура представља својеврстан израз културе друштва, посебно њене политичке и безбедносне компоненте, и битно утиче на стратешко мишљење, као и на формулацију и спровођење кључних стратешких опредељења народа. Будући да је то израз националне културе, схваћене у најширем смислу, непосредни извори стратешке културе представљају читаво историјско наслеђе једног народа, његову традицију, веровања, митове и легенде, али и геостратешке, геополитичке и геоекономске чиниоце, као и константне утицаје различитих спољнополитичких фактора. Многи теоретичари су се бавили изазовом свеобухватног дефинисања стратешке културе. Примера ради, Кен Бут (Ken Booth) сматра да је у питању „национална традиција, вредности, ставови, навике, симболи, обрасци понашања, достигнућа и посебности у начинима на које се прилагођавају окружењу и решавају проблеме који се односе на претњу или употребу силе”, док Колин Греј под наведеном синтагмом подразумева „дугорочно усвојене друштвене идеје, ставове, традицију, начин размишљања и преовлађујућег начина мање или више специфичног односа према географски оријентисаном приступу безбедносне заједнице која има заједничко историјско искуство” (Благојевић, 2019: 167). Значајно је истаћи да ју је геополитичар Миломир Стипић дефинисао на следећи начин: „српска (војно)стратешка култура јесте на српском идентитетском коду постављен систем континуираног и свеобухватног поимања, промишљања, понашања, дефинисања, планирања, институционализовања и деловања на војнобезбедносном плану ради остваривања српских националних интереса” (Степић, 2019: 169).

Имајући у виду наведене теоријске основе, и у намери да се одреде кључни параметри албанске стратешке културе, неопходно је одредити период и историјски контекст формирања њених специфичних особина. Чини се да је неупитно реч о периоду од почетка источне кризе до стицања независности Албаније. Због тога ће се наведени период посебно анализирати, како би били у позицији да сагледамо специфичне историјске околности које су резултирале формирањем, релативно константних, одредница стратешке културе Албанаца. Потребно је нагласити да се анализа стратешке културе не бави питањима колико су подаци на којима се заснивају вредности једног народа историјски тачни (као што је поменуто, митови су једни од њених извора), већ је значајно да су нека веровања општеприхваћена од читавог друштва. Надаље, начело објективности мора бити конзистентно примењено у што је могуће већој мери, јер се само тако

може доћи до поузданих резултата анализе карактеристика албанске стратешке културе (Schwandner-Sievers, 2008: 47–64). У анализираном периоду неће бити много речи о времену комунистичког, аутократског режима Енвера Хоџе због саме природе владавине у којој не може доћи до изражаја стратешка култура албанског народа.

Формирање албанске стратешке културе

Иако су се и раније борили за стварање независне државе, постоји релативни консензус да се буђење националне свести Албанаца може пратити од треће деценије 19. века, када је установљен покрет Препород (Rilindja). Интересантно је да није основан на територији где су већински живели Албанци, већ је то учинила њихова дијаспора која је живела у градовима у садашњој Румунији, Бугарској, Сирији, Египту, Италији, Сједињеним Америчким Државама и другде (Барт, 2001: 12). Највећи број Албанаца живео је у Инстамбулу, око шездесет хиљада, док је највећи град у којем су у то доба чинили већинско становништво био Скадар, са око четрдесет хиљада становника. Покрет Рилиндја[□] се залагао за културну еманципацију која би се реализовала увођењем албанског писма, језика и школа на њиховом језику. Значајно је напоменути да је исти назив имала и новинска кућа Албанаца са Космета у време комунистичке Југославије. Извесно је да то није била случајност и да је за албанску популацију представљала симбол континуитета борбе за еманципацију, док је за неалбанску популацију то била мање значајна „коинциденција“. То је илустративан пример на који начин албански фактор остварује континуитет борбе за националне интересе, чак и у условима изузетно неповољног односа потенцијала моћи. Свакако, ове чињенице не треба „читати“ као ингениозност Албанаца, већ као показатељ неразумевања или пренебрегавања реалности југословенских власти.

Чланство Покрета настојало је да национално еманципује сународнике у отаџбини, који су због недостатка школа, лоше економске ситуације и свеprisутне заосталости, били „помирени“ са оваквим начином живота, јер за боље и нису знали. Таквом стању је свакако допринела и политика Порте која је пропагирала ставове да је свим муслиманским народима довољно да имају арапско писмо и турске школе (Драшкић, 2000: 17-43). Човек не може да избегне, више него очигледну, корелацију са догађајима током деведесетих година прошлог века, када је дијаспора имала велику улогу у јачању екстремизма Албанаца на Косову и Метохији, као и у Северној Македонији. Може се констатовати да већ сам начин формирања покрета Рилиндјауказује на једну од константи албанске стратешке културе. Реч је о јединственом стратешком приступу и деловању дијаспоре и матице на реализацији националних интереса.

У односу на друге народе Балкана, Албанци су са деценијама закашњења започели процес националног буђења. За то постоји и значајно „оправдање“. Као већински муслимански народ имали су значајне привилегије у оквиру Османског царства, нарочито након што су Срби подржали Аустријанце у рату против Порте пред крај 17. века (Барт, 2001: 50-61; Благојевић, 2019б: 94-95). Подсећања ради,

српски патријарх Арсеније Чарнојевић је испословао споразум са Бечом да насели Србе преко Саве и Дунава, чиме је почео вишевековни процес исељавања Срба са територије Космета. Значајно је напоменути да је ова депопулација територије Косова и Метохије представљала изазов за албански фактор и шансу да обезбеди контролу над плодном земљом у којој су оскудевали. И у овој чињеници треба тражити „оправдање” за „спутаног превеликом везаношћу за турски олигархијски систем” Албанаца (Борозан, 1995: 5). У овом историјском периоду Албанци показују нову димензију сопствене стратешке културе, а то је својеврсна посвећеност према контроли и уређењу „националне” територије, што је њихова значајна константа спољнополитичког и безбедносног деловања. Не треба занемарити ни чињеницу да се „везаност” Албанаца за Отоманску империју може сагледавати и из контекста њиховог непосредног стратешког окружења. Наиме, они су у потпуности окружени грко-словенским становништвом, што подразумева и другачију етногенезу, језик, културу и веру. Све то резултирало је донекле разумљивим неповерењем и конзервативном националном политиком.

Ипак, процес националног буђења Албанаца имао је неколико деценија релативно константан развој. Почетак велике источне кризе, Руско-турски рат и устанак албанског католичког племена Мирдита у централној Албанији 1878. године, убрзала је процес формирања самосвести албанског народа. Одредбе Санстефанског мира навеле су албанске прваке да интервенишу код Порте, јер су сматрали да је део националних територија Албанаца неправедно препуштен другим народима. Будући да Дунавској монархији и Немачкој није одговарало ширење утицаја Русије на Балкану, убрзо се организује Берлински конгрес, чији је циљ био ревизија Санстефанског мира. Само три дана пре почетка Берлинског конгреса, основана је тзв. Призренска или Албанска лига, 10. јуна 1878. године, када су се окупили албански прваци, углавном са територија данашње Албаније, Косова и Метохије и Северне Македоније. Будући да је у Лиги било највише паша и бегова који су били под великим утицајем Турске, Порта је у почетку помагала Лигу, јер се процењивало да ће помоћу ње мобилисати албанску популацију за борбу против одредаба Берлинског конгреса. У том контексту треба посматрати и више меморандума које је упутила Призренска лига Берлинском конгресу, у којима се залажу за аутономију у оквиру Отоманске империје. Међутим, у једном писму које је упућено представнику Велике Британије Дизраелију и Бизмарку на Берлинском конгресу, албански прваци се залажу за независност уз образложење да од реке Бојане до Јањине живи један народ са сопственом традицијом, културом и језиком. У овом, Скадарском меморандуму, који формулишу католици, предлаже се независност Албаније. Они наводе да се стицање независности не поверава на реализацију Порти, већ предлажу да се формира међународна комисија која би реализовала тај процес. Такође, истичу да немају ништа против права словенским народима да формира једну или више држава на Балкану, али не на штету националних територија Албанаца (Стојановић, Благојевић, 2017: 120-121).

Анализом деловања албанског фактора поводом источне кризе, може се издвојити неколико карактеристика стратешке културе. Прво је, свакако, заједништво које се манифестовало приликом формирања Призренске лиге, којој

је присуствовало 300 представника албанских племена и виђених људи. То је обезбеђивало и велики легитимитет одлука које су донели међу албанском популацијом где год да су живели, али и дугорочност њихових националних опредељења. Слање два меморандума Берлинском конгресу указује на друго својство албанске стратешке културе, које се укратко може описати као зрело дипломатско деловање и свест о стратешки значајном историјском тренутку., Као муслимани и католици, они Албанци делују само на изглед дивергентно, али суштински настоје да остваре што је могуће више територијалне добити у крајње неповољном стратешком окружењу. Настоје да „тргују” са Портом нудећи им самоуправу у оквиру империје, што свакако представља само фазу у реализацији коначног циља – стварање независне Албаније. На другој страни, „католички” меморандум отворено тражи независност, „подижући себи цену” у замену за балансирање руског утицаја на Балкану и словенског фактора. Наравно да се ови предлози нису озбиљно разматрали на Берлинском конгресу, пре свега због тога што албански фактор није поседовао довољан потенцијал моћи. Међутим, постојање два меморандума недвосмислено указују на „трговачке склоности” албанске стратешке културе, према моделу „ко нуди више” за реализацију националних интереса и уз стратешки оправдану максиму „никада не држати сва јаја у једној корпи”.

Призренска лига је, поред политичке организованости, формирала и добровољачке војне формације. Значајно је напоменути да је турска војска помагала у њиховом наоружавању, уз толерисање одбијања младих Албанаца да служе турску војску. Одредбе Берлинског конгреса су додатно антагонизовале односе Албанаца са суседним хришћанским народима. Ове формације су победиле Црногорску војску у борби за Плав и Гусиње, 1878. и 1879. године, чиме су задржале контролу над наведеном територијом и заслужиле поштовање и респект. Цетиње је, као компензацију за наведене територије, касније добило Улцињ, у чему је посредовала италијанска дипломатија. Једновремено са ангажовањем у граничним сукобима, Призренска лига је вршила прогон Срба са простора Космета, у договору са Турцима, који су толерисали и формирање појединих органа власти Албанаца на територији Косовског вилајета. Међутим, пошто је регулисано питање границе, Турска више није намеравала да толерише деловање Лиге. Porta је упутила војску, коју је предводио генерал Дервиш-паша, с намером да уништи Лигу. Он је то учинио веома ефикасно уз примену сурових метода, 1881. године, што је уједно и крај Прве призренске лиге (Стојановић, Благојевић, 2017: 121-122).

Мапа 1 – Простор који насељавају Албанци око 1900. године
(Извор: Барт, 2001: 13)

У понашању и деловању Албанаца у периоду након Берлинског конгреса могу се сагледати карактеристике стратешке културе које су везане за околности и циљеве када су спремни да употребе војна средства. Јасно је да су Албанци закаснили са дипломатском припремом Берлинског конгреса; његове одредбе биле су адекватне уложеном напору и њиховом потенцијалу моћи. Будући да су реално проценили стратешко окружење, Албанци су, једновремено са стварањем политичке платформе, започели организацију војних снага које ће бити ангажоване на реализацији националних циљева. Управо је то једна од карактеристика албанске стратешке културе; предоминантно су „трговачки” настројени, што значи да политичким и економским средствима настоје да остваре своје циљеве и интересе. Уколико нису у могућности да мирним средствима остваре националне интересе, неће се либити да користе насиље, али само уколико имају обезбеђену подршку великих сила, као што је то био случај са насиљем према Србима на Космету уз „прећутну” подршку турских власти.

После Балканског конгреса, на Балкану је све присутније ширење утицаја Аустроугарске, уз истовремене покушаје Отоманског царства да изврши неоп-

ходне реформе у управи над балканским територијама, али и настојања Италије да ојача утицај са друге стране Јадрана. С друге стране, балкански народи су већ били у својеврсном националном заносу, па су, сваки на свој начин, организовали немире и буне против турске власти. Албанци су се побунили против Турске 1911. године, због настојања да се поново uvede обавеза служења редовне војске, а не башибозука, као што је до тада био случај. У балканским ратовима 1912/1913. године Албанци су углавном били неутрални, надајући се да ће их Словени ослободити од отоманских власти. Овакве процене су се показале као исправне, али је српска, црногорска и грчка војска озбиљно запретила потпуним заузимањем албанских територија током ратних дејстава против турске војске. То је резултирало подршком Дунавске монархије и других западноевропских центара моћи за стварање независне државе Албаније. Може се рећи да је Албанија добила независност, поред осталог, и захваљујући страху Аустроугарске, Велике Британије, Немачке и Италије од територијалних проширења Србије и Црне Горе, иза којих је посебно Беч увек видео интересе Русије (Стојановић, Благојевић, 2017: 121-122; Поповић, 1996: 197-206; Борозан, 1995: 39-60; Драшкић, 2000: 85-89). Значајно је истаћи чињеницу да су и Сједињене Америчке Државе подржавале борбу Албанаца за независност, у чему се посебно истицао амерички председник Вудро Вилсон (*Woodrow Wilson*). Подршка Вашингтона самосталности Албаније била је константна све до 1920. године, када је постало јасно да на њеној територији нема налазишта нафте. Наиме, била је то свесна дезинформација албанске дијаспоре у САД са намером да пружи мотив Вашингтону да подржи Албанију. Након наведеног периода, САД не показују значајнији интересе за Албанију, све до краја хладног рата (Силајџић, 1991: 103-117).

Овај период је најзначајнији у историји Албанаца, јер су добили независност од Порте, без употребе војне силе већ „мудрим“ избором неутралног статуса, што је у складу са њиховим „трговачким“ приступом спољној политици. То је, такође, био и резултат објективне процене сопствених снага и стратешког окружења да немају организовану, спремну и наоружану војску за фронталне сукобе великих размера. а Треба нагласити и значај албанске дијаспоре, која је из Отоманског царства, али и са Запада, доносила значајне и углавном тачне процене стратегијског развоја догађаја. Чињеница је, такође, да је 1911. године угушен устанак Албанаца и да они нису имали времена да се опораве. Чини се да се добијање независности на овакав начин трајно одразило на албански приступ дипломатији, који се дефинитивно може окарактерисати као „трговачки“, у складу са источњачком максимумом „тргуј, али тако да те нико не пазари“ У теоријском смислу сагледавано, овде је реч о класификацији дипломатског преговарања Харолда Николсона (*Harold Geogre Nicolson*) која подразумева поделу на тзв. херојску (ратничку) и трговачку (меркантилну) дипломатију. Први приступ има кључне карактеристике рата, где мора постојати победник и поражени. Трговачки приступ дипломатском преговарању подразумева настојање да се постигне компромисно решење (Благојевић, 2017: 83-84).

Карактеристике албанске стратешке културе

Убрзо након што је Албанија стекла независност избија Први светски рат и она се, поново из нужде, определила за неутралност. Она није поднела велике људске жртве, као Србија или Црна Гора, а није била заинтересована ни за зближавање са Словенима, са којима се и тада спорадично сукобљавала. Углавном су се Албанци ангажовали из заседних дејстава према нижим војним формацијама. На наведене антагонизме недвосмислено су рачунале и велике силе, па су то користиле за реализацију сопствених интереса у региону. Стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, касније и Југославије, умногоме је усложнило албанско деловање на обједињавању „националне територије”, превасходно у несразмери потенцијала моћи две државе. Ипак, Албанци на Космету и у Македонији дигли су се на устанак, који је угушен ангажовањем активне војске (Тасић, 2008: 229-278; 395-469). У погледу „доктринарних начела” ангажовања албанских војних (паравојних) снага, већ у овом периоду се са великом вероватноћом може говорити о формирању карактеристика стратешке културе. Наиме, у „хроничном” недостатку организационе културе и ефикасних институција, Албанци су се определили за коришћење карактеристика земљишта путем ангажовања релативно малих, племенски организованих, војних ефектива за преодоминантно извођење заседних и препадних дејстава, уз ослонац на локално становништво и политичку (војну) подршку матице. Ово својство албанске стратешке културе може се пратити до савременог доба као *modus operandi* самосталног ангажовања албанских војних ефектива.

Након што је фашистичка Италија окупирала је Албанију, Виторио Емануеле III постаје и краљ Албаније, која се до 1943. године налази у њеној империји (Барт, 2001: 215-218). Крах италијанске империје приморао је немачку војнообавештајну службу да, крајем 1943. године, помогне формирање тзв. Друге призренске лиге у намери да се ангажовањем албанског народа надокнади излазак Италије из рата, што представља само један од очигледних настојања да се искористи пројекат Велике Албаније за нацистичке ратне напоре (Барт, 2001: 218-225). Попуна људством СС дивизије Скендербег и СС Ханџар дивизије балистима, који су чинили велика зверства над неалбанским становништвом, указује на континуитет анимозитета Албанаца према Словенима. Када су комунисти преузели власт у Албанији, у новембру 1944. године, Друга призренска лига је престала да постоји. Албанска национална елита је поново учинила грешку и стратегијски везала своју судбину за поражене силе у Другом светском рату, као што је то чинила и са Отоманском империјом. Везивање на пропали пројекат тзв. Призренске лиге, као континуитета борбе за уједињење свих Албанаца у једну државу, само је продубило сукоб са словенским становништвом (Борозан, 1995: 360-369; Стојановић, Благојевић, 2017: 125). Иако се на први поглед може рећи да су у једном периоду Другог светског рата Албанци имали војну организацију која је била у стању да се ангажује у вишим војним формацијама и да ефикасно ратују у фронталној борби, то никако није био случај. Наиме, треба истаћи да су ове јединице биле употребљиване према оперативним процедурама Вермахта и да су њима командовали немачки официри. Иако дисциплиновани, и ратнички

настројени, Албанци су задржали „менталитет башибозука”, јер су имали свест да ратују за туђу империју, као у турско доба. Овакав „ментални код” и деловање албанских војника у немачким војним формацијама само потврђује образац понашања.

После Другог светског рата балисти су, као и после Великог рата, покренули оружану побуну крајем 1944. године, па је југословенска власт увела војну управу на Косову и Метохији. Оружани устанак је трајао до јуна 1946. године, када је побуна угушена, док је у Македонији тек 1948. године искорењен балистички покрет. Комунистичка Албанија је у спољнополитичком погледу мењала ослонце, почевши од СФР Југославије, преко Совјетског Савеза и, од 1953. године, НР Кине. Овде се јасно уочава континуитет, истрајност и усмереност ка реализацији стратешких циљева албанске стратешке културе. Може се рећи да се мењају методе и начини реализовања циљева, у зависности од односа моћи, али се Албанци никада нису мирили са чињеницом да неко други контролише „њихову националну територију”. Друга константа је, свакако и недвосмислено, клијентски однос Албанаца према великим силама.

Постхладноратовски период међународних односа донео је процес интеграције, као последицу глобализације, а на Балкану дезинтеграцију СФР Југославије, или разби-распад, како је то луцидно именовао Милош Кнежевић. Албанија пролази кроз процес трансформације и од најзатвореније европске државе, окружене бункерима, постаје „млада демократија”, са свим изазовима и проблемима као и друге бивше комунистичке државе (Барт, 2001: 233-270; Stutzman, 1996: 1; Доја, 2019: 24-55). Иако никада није изградила функционалне и ефикасне институције државне управе, оптерећена корупционаштво и организованим криминалом, Албанија се окреће према Западу и пружа политичку и војну помоћ сепаратистима са простора Космета и Северне Македоније. Она се придружује агресији НАТО-а 1999. године, и заједно са побуњеницима са Косова и Метохије формирала копнене снаге и пружала обавештајну и другу подршку Алијанси, ангажујући регуларне војне снаге у пограничном подручју са СР Југославијом (Daalder & O’Hanlon, 2000). Геостратешки простор Албаније, који излази на два мора, значајан је за таласократке интеграције Запада, па је, након периода „кризе институција” Албанија ушла у НАТО након Самита Алијансе у Букурешту 2008. године. Она има и значајне аспирације за чланство у Европској унији, а од 2023. године почиње процес преговора за пријем указујући да је „стопроцентно ускладила” спољну политику са заједничком спољном и безбедносном политиком ове организације (Edvana, 2015: 7-13).

Албанску стратешку културу у униполарно доба међународних односа не означавају нове карактеристике. И даље се ради о друштву које није изградило функционалне институције власти, нити се много одмакло од менталитета „турске касабе” када је реч о односу грађана према држави. Оно што је квалитативна промена у односу на претходне историјске периоде јесте чињеница да су се позиционирали као клијентско друштво глобалном хегемону. Истовремено, распад СФР Југославије и сатанизација српског народа у међународној политици променио је однос снага на Балкану и пружио прилику Албанцима да остваре сопствене националне интересе (Zela, 2013: 637). Албанска стратешка култура

клијентелизма и њена „трговачка” спољнополитичка оријентација добро су се уклопиле у очекивања Сједињених Држава на који начин треба да се понашају њени савезници и партнери. Криза и оружани сукоб на Косову и Метохији још једанпут су потврдили заједништво и активно деловање дијаспоре на лобирању, политичкој и економској помоћи матици, што је једно од основних својстава албанске стратешке културе (Ker-Lindsay, 2009).

Закључна разматрања

Геостратешки услови у којима се формирала албанска стратешка култура током велике источне кризе нису били наклоњени Албанцима. Од отоманске власти „повлашћени” народ у периоду опадања њене моћи, Албанцима је на одређени начин била намењена улога турског савезника против грко-словенске популације, која их је окруживала. Оваква позиција је довела до својеврсног осећаја константне угрожености, што је резултирало недостатком воље за изградњу савезништва у ближем окружењу и „затворености” на спољнополитичком плану.

Због овакве ситуације у ближем стратешком окружењу, Албанци су били „приморани” да траже заштитнике у великим силама, почев од Порте па до Сједињених Држава у савремено доба. Због велике диспропорције у потенцијалу моћи, није претерано рећи да се ради о „клијентском односу” који је стваран између Албаније и великих сила у различитим историјским контекстима. Из таквог, објективног, „клијентског односа” који представља константу албанске стратешке културе, логички следи предоминантно „трговачки” приступ у дипломатском наступу, што је још једно својство њихове стратешке културе. Другим речима, савези са Албанцима трају док постоје и њихови интереси, као и потенцијал моћи савезника, а о савезништвима када су они у питању нема ни говора.

Кључни и обједињавајући фактор свих Албанаца је њихова посвећеност „контроли и уређењу националне” територије, што је значајна константа спољнополитичког и безбедносног деловања и најзначајнија карактеристика њихове стратешке културе. Историјат албанског спољнополитичког и безбедносног ангажовања обележило је настојање да се контролише територија коју они сматрају за своју чему су подређени други национални интереси који су другим народима значајнији, као што су квалитет живота становништва, економски развој, слобода и друго. Извесно је да је оваквом стању допринела и албанска дијаспора, која је увек имала велики утицај на догађања у матици, јер она нема сензибилност према квалитету живота у Албанији. С друге стране, та и таква дијаспора обезбедила је значајну подршку за настојања да се реализују национални интереси, превасходно у стварању релативно позитивног међународног имиџа Албаније на Западу, што је довело до евроатлантских интеграција, као и у економској сфери, што је често последица „прања новца” стеченог њиховим нелегалним активностима, по чему су такође познати.

Делатност Прве и Друге призренске лиге, а неки кажу и Треће, представља отелотворење албанске стратешке културе. Прва и Друга лига биле су везане за

империје у пропадању, док је „трећа“ ослоњена на актуелног глобалног хегемона и евроатлантске интеграције и неупоредиво боље геополитички позиционирана од претходних. Скоро век и по Албанци су демонстрирали велику упорност, конзистентност у напорима и спремност на жртве за реализацију националних интереса и у томе показали заједништво не само у кризним временима, већ и за систематско и градуално јачање спољнополитичких позиција, у складу са већ поменутом максимумом „тргуј, али тако да те нико не пазари“.

Наредна карактеристика њихове стратешке културе се такође може синтетизовати из примера Призренске лиге. Реч је о њиховом приступу употреби војних средстава, за које се код нас често истиче да су примарни у албанској стратешкој култури. Међутим, озбиљнијом анализом њихове спољнополитичке праксе може се констатовати да је реч о нашем стереотипу. Наиме, албанска стратешка култура се доминантно оријентише на дипломатска средства и стварање савеза којим су превазилазили недостатак потенцијала моћи. Тек када имају обезбеђену подршку моћних савезника, Албанци су спремни за војно ангажовање, што никако не значи да треба потцењивати њихову ратничку традицију. Због неразвијеног војног професионализма официрског кадра и константно слабо изграђених државних институција, они се често користе политичким насиљем ширих размера. То је још једна од константи њихове стратешке културе, чије основе можемо уочити у пракси турског башибозука до савременог доба. Нажалост, српска популација врло добро зна и памти ову карактеристику албанске стратешке културе и њу не би требало детаљније образлагати. С друге стране, можда у овом чиниоцу стратешке културе и треба тражити разлоге због којих албанско друштво никада није изградило функционалне и ефикасне институције власти.

На крају, треба истаћи важно својство албанске стратешке културе које се често заборавља. Реч је о народу који стратешки промишља и делује. Крунски доказ за ову тврдњу може се наћи у чињеници да готово један и по век можемо пратити реализацију једног стратешког циља – ефективну контролу „националне територије“, применом различитих средстава, у различитим историјским контекстима и различитим интензитетом. То могу само народи који имају склоност стратешком промишљању и деловању, што је можда последица опонашања бившег окупатора Отоманске империје која је имала значајну традицију у том смислу. То је показатељ виталне снаге Албанаца у политичком смислу, која омогућава опстанак и политичку и/или стратешку истрајност. Друго је питање хроничног недостатка моћи, која их је често водила у погрешном правцу приликом избора савезника, који су често били изнуђени, а не плод њиховог стратешког избора, као и код већине малих народа.

Литература

- [1] Барт, П. (2001). Албанци од Средњег века до данас. *Clio*.
- [2] Благојевић, В. (2017). Србија и изазови одбрамбене дипломатије. Институт за стратегијска истраживања и Медија центар Одбрана.
- [3] Благојевић, В. (2019а). Стратешка култура и национална безбедности. *Зборник Матице српске за друштвене науке*. LXX, № 170 (2). 163–178. <https://doi.org/10.2298/ZMSDN1970163B>
- [4] Благојевић, В. (2019б). Стратешка култура – студија случаја Србија. *Војно дело*. 71 (8). 93-117. DOI: 10.5937/vojdela1908093B.
- [5] Борозан, Ђ. (1995). *Велика Албанија, порекло – идеје – пракса*. Војноисторијски институт.
- [6] Daalder, I. & O'Hanlon, M. (2000). *Winning Ugly - NATO's War to Save Kosovo*. Brookings Institutions Press.
- [7] Драшкић, С. (2000). *Европа и албанско питање 1830-1921*. Српска књижевна задруга.
- [8] Doja, A. (2019). From the native point of view: An insider/outsider perspective on folkloric archaism and modern anthropology in Albania. *Studia Ethnologica Pragensia*. (2). 24-55.
- [9] Edvana, T. (2015). The European Union Future Enlargement: The Case of Albania. *European Journal of Social Law*, 2 (27). 7-13.
- [10] Gray, Colin S. (1984). Comparative Strategic Culture. *Parameters. Journal of the US Army War College*. XIV (2). 26–34.
- [11] Ker-Lindsay, J. (2009). *Kosovo the Path to Contested Statehood in the Balkans*. I.B.Tauris & Co Ltd.
- [12] Поповић, В. (1996). Источно питање – историјски преглед борбе око опстанка Османске царевине у Леванту и на Балкану. *Службени лист и Балканолошки институт САНУ*.
- [13] Стојановић, С., Благојевић, В. (2017). Стратешки изазови Косова и Метохије, Политика националне безбедности. 7 (2). 119-141.
- [14] Силајџић, Х. (1991). Албанија и САД кроз архиве Вашингтона. *Ослобођење*.
- [15] Степић, М. (2019). Геополитички темељи српске стратешке културе. *Војно дело*. LXXI (8). 166-180. DOI: 10.5937/vojdela1908166S.
- [16] Schwandner-Sievers, S. (2008). Albanians, Albanianism and the Strategic Subversion of Stereotypes, *Anthropological Notebooks*. 14 (2). 47–64.
- [17] Stutzman, L. (1996). To Win the Hearts and Minds: Evangelical Mission Activity in Albania as Global Culture War. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. George Fox University. 16 (3). Article 1.
- [18] Тасић, Д. (2008). Рат после рата - Војска Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на Косову и Метохији и у Македонији 1918-1920. *Утопија*; Институт за стратегијска истраживања.
- [19] Zela, G. (2013). Strategic Culture of the Western Balkan States. *Mediterranean Journal of Social Science*. 4 (10). 636-639.

Резиме

Албанска стратешка култура формирала се у специфичним околностима распада Отоманске империје на Балкану. Национално буђење Албанаца је закаснило у односу на остале балканске народе, јер су, као већински муслимански народ, имали привилегије код Порте. Због различитог порекла, језика, вере и културе, Албанци су, чини се, одувек били веома неповерљиви према грко-словенским суседима, што је једна од битних карактеристика њихове стратешке културе. Због тога су често тражили заштиту великих сила ван Балкана, када су падали у клијентски однос према њима. Иако се сматра да је реч о народу који оружаним путем решава своје националне проблеме, резултати указују на то да је њихово пожељно средство за остваривање националних циљева „трговачка“ дипломатија, у складу са максимумом „тргуј, али тако да те нико не пазари“. Тек када се на овај начин не могу реализовати циљеви, они се одлучују за политичко насиље или употребу војних средстава, али само уколико имају подршку и помоћ великих сила.

Једна од значајнијих карактеристика албанске стратешке културе је заједништво, али само када су у питању витални национални интереси, јер за друге циљеве нижег приоритета углавном нису способни да постигну консензус. Када је реч о заједништву, не мисли се само на албанско друштво, већ и на дијаспору, која је од формирања независне Албаније до данас имала значајну улогу у њеној спољној политици и економском развоју, поготово у функцији „прања новца“ нелегално стеченог на Западу. Због тога Албанци никада нису успели да формирају јаке институције власти.

Карактеристике албанске стратешке културе добијају на значају у постхладноратовском периоду међународних односа. Као што је случај и са другим народима који су клијентелистички настројени према великим силама, албанско друштво се веома добро уклопило у очекивања и настојања глобалног хегемона како треба да се понашају његови партнери и савезници. Наравно, распад друге Југославије и сатанизација српског народа у међународној политици допринео је увећању амбиција Албаније и пружио јој прилику да оствари националне интересе.

Ипак, албанска стратешка култура, која је нашла израз у „трговачкој“ спољно-политичкој оријентацији, солидно се позиционирала и у регионалним оквирима. Она се заснива на заједничким интересима Албанаца и бивших југословенских република да се сузбију српски национални интереси, превасходно у погледу статуса Косова и Метохије. Ипак, иако у савремено доба постоје „идилични“ односи између Албаније и евроатлантских сила, албанска стратешка култура задржава опрезност и алтернативност у деловању на међународном плану, према начелу „никада не држати сва јаја у једној кошари“. Блиски односи са Турском, као значајном регионалном силом, и чланство у Организацији исламске сарадње јасно потврђују ову карактеристику албанске стратешке културе.

© 2023 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

